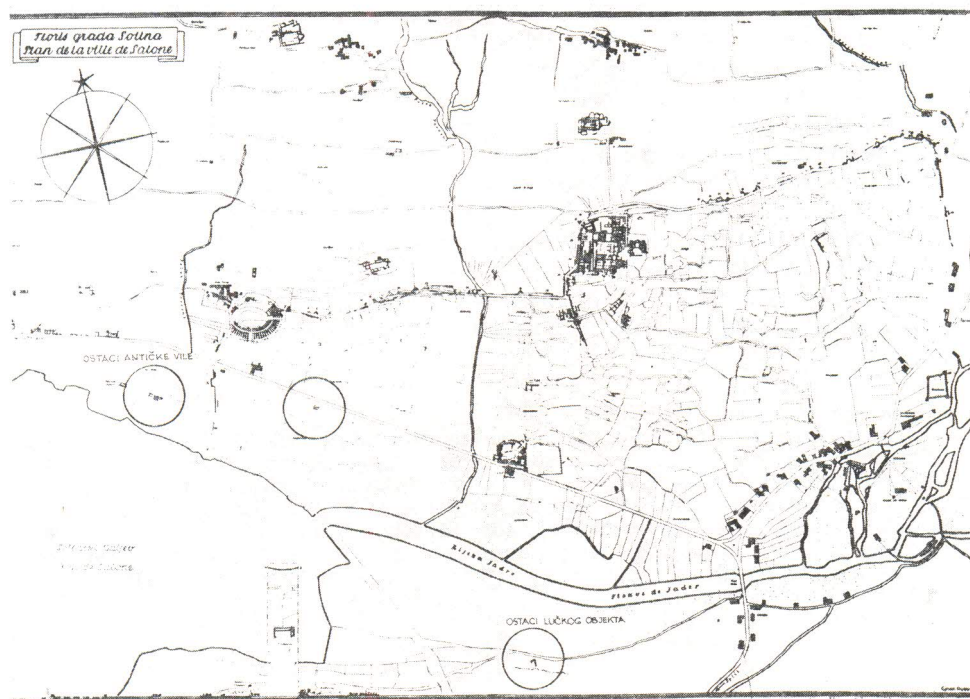


Franko Oreb

DVA ARHEOLOŠKA NALAZA S PODRUČJA SOLINA



Plan Salone, u krugovima oznašeni noviji arheološki nalazi

Brojni nalazi ostataka rimske arhitekture, grobova i drugog arheološkog materijala na užem i širem području nekadašnjeg salonitanskog agera, svjedoče o rasprostranjenosti i intenzitetu urbanizacije prostora ukolo antičkog grada Salone.

To su uglavnom bili manji ili veći sklopovi rimskih gospodarskih zgrada (villae rusticae) s grobljima ukolo njih, kao i druge javne građevine, bazilike, terme i sl., koje su se prostirale posvuda ukolo grada, prema Kaštelima, Klisu i Stobreču.

U većini slučajeva ti nalazi su otkriveni slučajno, prilikom raznih građevinskih, zemljanih i drugih vrsta radova, a ne u toku sistematskih i planiranih arheoloških istraživanja. U ovakvim slučajevima rijetko je bilo i moguće provesti kompletna arheološka istraživanja na takvim otkrivenim lokalitetima, jer su u pravilu ona bila opterećena nizom nepremostivih teškoća (već formirano radilište, ugovoreni rokovi između investitora i izvođača, njihovo protivljenje itd.), pogotovo kada se radilo o područjima na kojima nije bilo moguće predvidjeti arheološke nalaze, pa zbog toga i nisu bila obuhvaćena zaštitnom zonom. Zbog toga se nadležne arheološke institucije i one iz službe zaštite spomenika kulture u većini slučajeva moraju ograničiti na manje arheološke zahvate, sondažnog karaktera (u granicama areala za buduće objekte) diktirane terenskom situacijom i voljom investitora i izvođača. Rezultat toga je i fragmentarnost arheoloških nalaza, i u većini slučajeva nemogućnost njihova definiranja kada se radi o nalazima arhitekture.

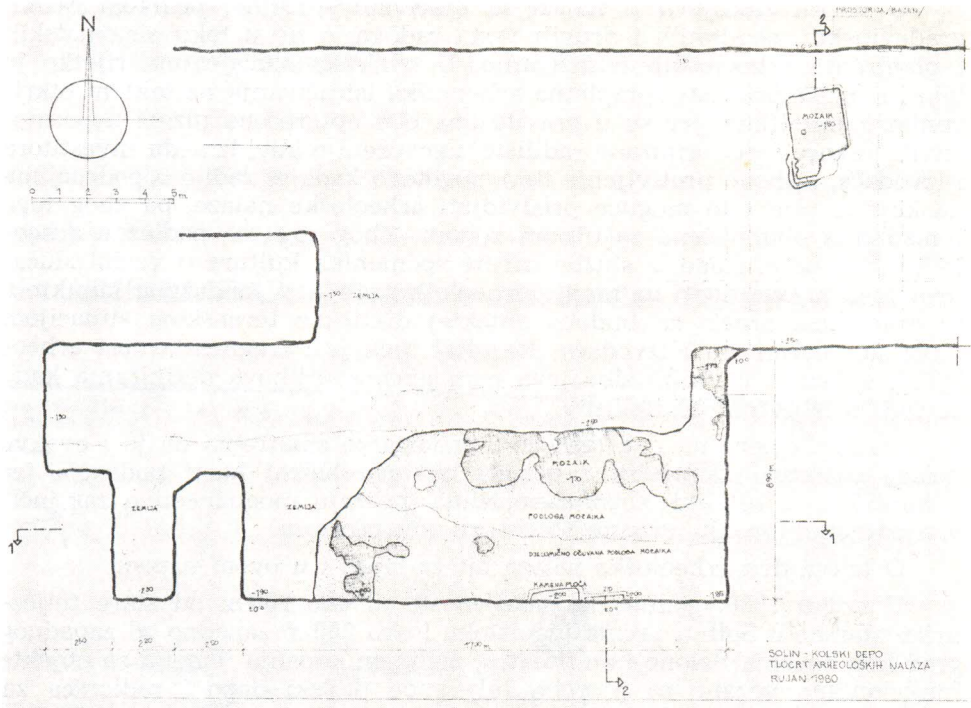
No bez obzira na ove teškoće i nedostatke smatramo da je i ovakve nalaze potrebno zabilježiti i ucrtati na arheološkoj karti područja jer u kontekstu s ostalim, sličnim nalazima, pružaju mogućnosti o zaključivanju i upotpunjaju urbanu strukturu tog prostora.

O takva dva arheološka nalaza bit će riječi i u ovom napisu.

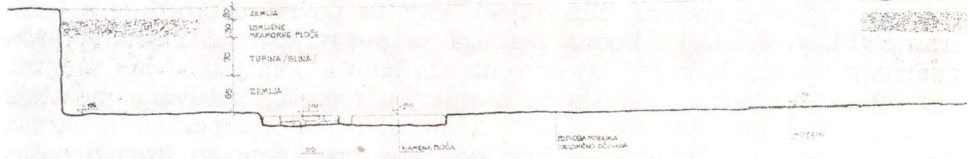
U rujnu 1980. godine, na udaljenosti od oko 150 m od stare željezničke stanice u Solinu prema jugoistoku i oko 250 m zapadno od zapadnog gradskog bedema Salone i amfiteatra, prilikom kopanja temelja za objekte funkcionalno vezane za potrebe željeznice (kolski depo i radionica za lokomotive),¹⁾ otkriveni su temelji antičke arhitekture s većim površinama mozaika (Pl. 1).

U toku arheoloških iskapanja otkrivena je u južnom dijelu areala temelja za spomenute objekte na dubini od oko 2 m podna površina u dužini od 17 m sa sačuvanim većim površinama mozaika, te dio temeljnog zida položenog u smjeru istok-zapad, koji tu površinu omeđuje s južne strane (Pl. 2, 3, sl. 1). Podna podloga je sastavljena od vapna, pijeska i smrvljene cigle, koja joj daje crvenkastu boju a pomiješana je i sa sitnijim žalom. Na takvu podlogu je postavljen mozaik. Sačuvane mozaične površine su jednoboje (bijela boja kamena) i bez ornamentalnih ukrasa. Na pojedinim dijelovima mozaične površine pronađeni su tragovi paljevine i nekoliko željeznih čavala. Primijećeno je i više komada oplata, crne boje s tragovima izgorjelog šiblja, što sve ukazuje na pretpostavku da je objekat stradao od požara.

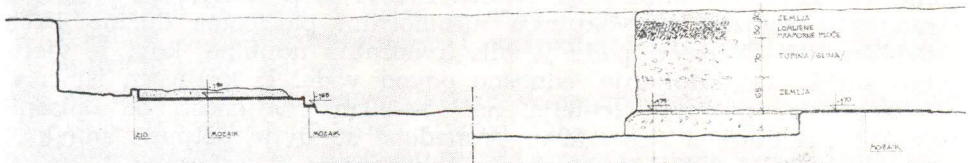
Nekoliko metara sjeveroistočno od ovog nalaza otkrivena je na dubini od 1,5 m prostorija pravokutne tlocrtne osnove, dimenzija 1,90 × 2,90 m, također sa sačuvanim podnim mozaikom i zidovima sačuvanim u temeljima, ožbukanim s unutrašnje strane. Zidovi te prostorije su s vanjske strane bili obloženi pravokutnim mramornim pločicama dužine 15 cm i debljine 0,5—1 cm. U podu je bila kvadratna udubina, koja je vjerojatno služila za skupljanje, odnosno odvod vode. U krajnjem istočnom dijelu areala iskopanih temelja, na 15—20 m udaljenosti od opisanih nalaza, na dubini od oko 0,80 m pronađene su dvije potpuno smrskane amfore. Da li se radi o grobovima s pokapanjem u amforama ili su pak one sastavni dio nepokretnog inventara opreme objekta, teško je utvrditi.



PRESJEK 1-1



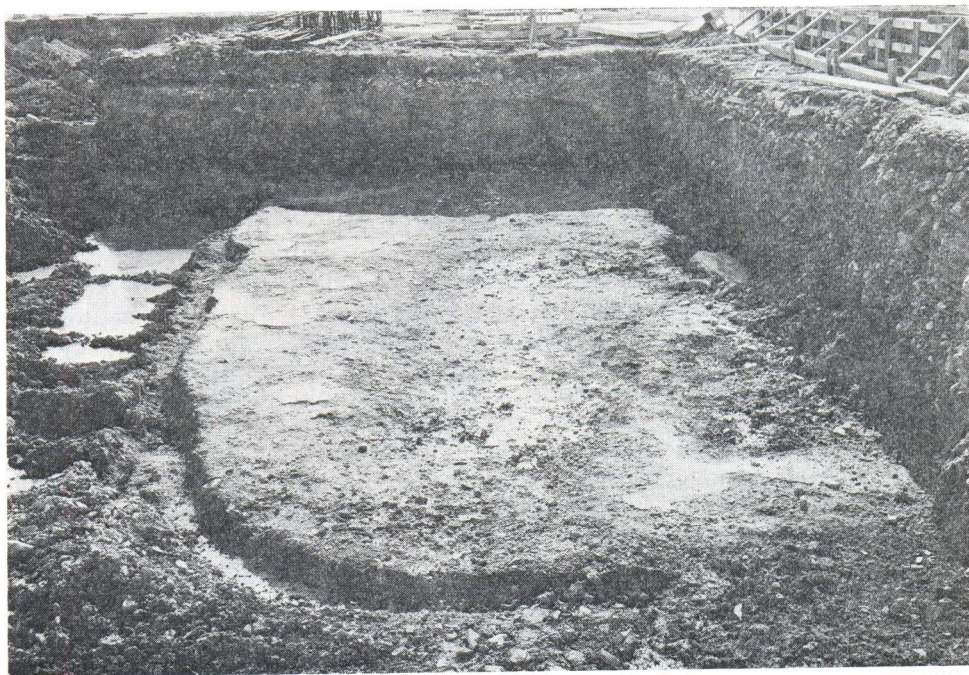
PRESJEK 2-2



SOLIN - KOLSKI BEDO PRESJEKI ARHEOLOŠKIH NALAZA RUJAN 1980.

Činjenica je da u njima i oko njih nisu uočeni ostaci ljudskih kostiju. U toku istraživanja na ovom sektoru pronađeno je mnoštvo fragmenata fresaka tamnocrvene boje sa širokim i tanjim žutim linijama, te keramičkog materijala: dna, obodi, trbusi i ručke različitih keramičkih posuda i amfora, dno staklene bočice (lacrimariae) itd. Među pronađenim keramičkim materijalom nalazi se i jedna opeka s pečatom tvorničara: L ST IVSTI. Opeka je sivožute boje s ukrasima u obliku vertikalnih linija i krugova. Dimenzije su joj 20×28 cm Sl. 2.

Na širem prostoru, zapadno od zapadnog gradskog zida, oko stare željezničke stanice, zatim u blizini današnjih rezervoara Ina-Petronafta, još koncem prošlog i početkog ovog stoljeća nailazilo se na ostatke antičke arhitekture i raznih vrsta grobova (urne cinerarie, grobovi u amforama, sarkofazi, grobovi na svod-tomba »a pozzetto«). Tako je 1876. godine, prilikom radova na pruzi Split—Knin, u blizini stare željezničke stanice otkriven dio termalnog kompleksa, čiji opis i plan donosi inženjer F. Sedmak, koji je i rukovodio radovima na izgradnji pruge.²⁾ Godine 1893, također u blizini željezničke stanice, nasuprot opisanim nalazima otkriveni su antički zidovi, mozaici i sistem zagrijavanja šupljim ciglama (tubuli), što se također pripisuje termalnom kompleksu, otkrivenom prilikom izgradnje željezničke pruge.³⁾ Na udaljenosti od oko 140 m od željezničke stanice u pravcu jugozapada i oko 35 m od željezničkog kolosijeka u



Ostaci prostorije s mozaikom, foto: Z. Buljević



Fragment opeke s pečatom, foto: Z. Buljević

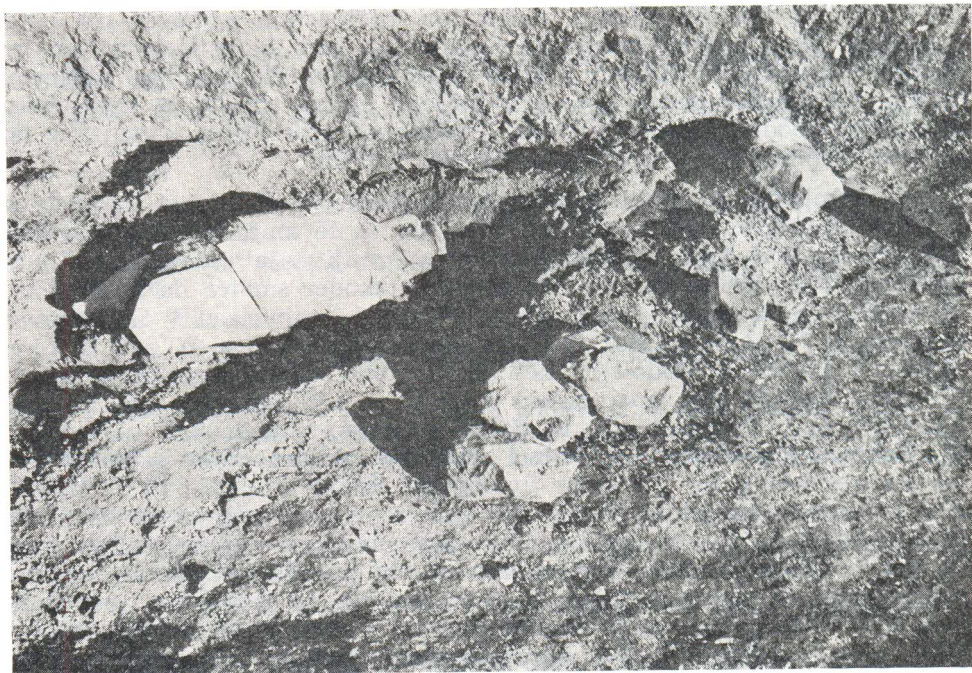
pravcu juga, prilikom radova na čišćenju obale, otkriven je zid u moru.⁴⁾ Kako ovi nalazi nisu ucrtani na arheološkoj karti Solina, to danas nažalost ne znamo njihov tačan položaj, zbog čega se i javljaju teškoće u interpretaciji ovih najnovijih nalaza. Naime, postavlja se pitanje da li se možda radi o već prije otkrivenim nalazima ili o sasvim novom, do sada nepoznatom arheološkom nalazu i da li se on može dovesti u kontekst s onim prijašnjim?

Prema opisima prijašnji nalazi su pronađeni jugozapadno od stare željezničke stanice, dok se ovaj najnoviji nalazi jugoistočno od spomenute stanice. Dakle, po svemu sudeći, radi se o jednom do sada nepoznatom arheološkom nalazu na ovom području, čiji su ostaci najvjerojatnije već bili dosta uništeni još u prošlom stoljeću prilikom izgradnje željezničke pruge a nešto kasnije i izgradnjom pogona pločica na ovom položaju, čiji su temelji pronađeni u toku iskapanja. U sačuvanoj arhitekturi nemamo sigurnih uporišta za datiranje ovog objekta. Isto tako na temelju ovih nalaza, na žalost, nije bilo moguće ni tlocrtno definirati objekat, njegovu orijentaciju, broj prostorija i njihovu funkciju. Jedino za sjeveroistočnu prostoriju moglo bi se pretpostaviti da se najvjerojatnije radi o nekakvom bazenu u sklopu samog objekta. Na temelju svega iznesenog ne isključuje se mogućnost povezivanja novih nalaza s onim prijašnjima u okviru jednog većeg građevnog sklopa, u neposrednoj blizini morske obale u salonitanskom zaljevu. Možda se radi o ostacima jedne antičke vile, koja se nalazila extra muros antičkog grada, u neposrednoj blizini morske obale. Po ostacima fresaka i podnog mozaika, vjerojatno je bila luksuznijeg karaktera, te u svom sastavu ili odvojeno od njega imala i termalni kompleks. Popratni arheološki materijal, posebno oblici amfora, pruža mogućnost određenijeg zaključivanja o njegovoj tipologiji i dataciji. Dvije amfore pripadaju istom tipu tzv. jajolikih amfora hispan-

ske provincije s karakterističnim debelim stijenkama, kratkim i cilindričnim vratom, s prstenastim i lijevkastim obodom, s ojačanim zaobljenim ručkama i s kratkim šiljkom, odnosno pupčastim završetkom. Mnogi istraživači (kao napr. N. Lomboglia⁵⁾, J. Cabre Ayulio⁶⁾, C. Vital Sola — R. Pascual Guasch⁷⁾, J. Granier⁸⁾ i R. Pascual Guasch⁹⁾, datiraju u I. st. pr. n. e. D. Vrsalović je analizirajući dosadašnje rezultate arheoloških istraživanja u jadranskom podmorju, kao i postojeći fundus u muzejskim, javnim i privatnim arheološkim zbirkama, izradio osnovnu podjelu amfora s istočnog jadranskog područja, podijelivši ih u 45 osnovnih tipova. Prema njegovoj klasifikaciji ove bi naše odgovarale tipu 15, koje on također okvirno datira u I st. pr. n. e.¹⁰⁾ Treća amfora bi odgovaral tipu kasnocarskih amfora Almagro-54, koju karakterizira cilindrično tijelo i profilirani vrat s polukružnim ručicama isturenim na ramenu. Prema klasifikaciji D. Vrsalovića ovaj naš primjerak bi odgovarao tipu 35¹¹⁾. Naš tip ima nešto izduženiji vrat, ručke nisu sačuvane, ali samo grlo i profilacija bi odgovarala spomenutom tipu. Ovaj tip amfora se datira u III st. n. e.¹²⁾

Nedavno je sličan tip nađen u Splitu, prilikom istraživanja kasnoantičkog groblja na Sućidru.¹³⁾

Slova utisnuta na pronađenoj opeci predstavljaju pečat s imenom vlasnika radionice. L. ST IVSTI je skraćeniica od L(ucii) St(atii) Iusti.



Grob u amfori, foto: F. Oreb

Opelâ s pečatom spomenutog vlasnika nalazi se u zbirci Arheološkog muzeja u Splitu. Veći broj ih je pronađen u Solinu u blizini bazilike urbane i bazilike na Marusincu.¹⁴⁾

Nomen STATIVS se često javlja i na natpisima, naročito u Akvileji, ali isto tako i na obalnom pojasu u Dalmaciji, od čega na Salonu otpada najveći broj.¹⁵⁾

Iako opisani nalazi nisu atraktivni a niti imaju neku istaknutiju spomeničku vrijednost¹⁶⁾, ipak smo smatrali vrijednim proučiti ih i zabilježiti jer u kontekstu s ostalim sličnim nalazima upotpunjuju do sada poznatu sliku suburbanog područja Salone.

Drugi nalaz koji ćemo ovdje opisati zbio se također slučajno početkom 1984. godine, prilikom kopanja temelja za internu benzinsku stanicu Ina-Petronafta u Solinu. Tom prigodom su otkopana dva groba s pokapanjem u amforama, na udaljenosti od nekih 50 m južno od ceste Split—Trogir.¹⁷⁾ Nalazi se pojavljuju na dubini od oko 0,50 m Sl. 3. **Grob br. 1**

Otkopan je u sjeverozapadnom dijelu iskopanih temelja. Amfora je bila položena u smjeru istok-zapad i bila je ograđena kamenjem. U amfori su pronađene ljudske kosti, ali bez ikakvih drugih priloga.

Grob br. 2

Ovaj grob je otkopan nekoliko metara sjeveroistočnije od groba br. 1. Kod ovog groba je primijećeno da su dvije amfore bile spojene, tj. da su ulazile jedna u drugu. I ovaj grob je bio omeđen kamenjem. U amfori su pronađene ljudske kosti. Drugih priloga nije bilo.

Sačuvane amfore pružaju mogućnost rasprave o njihovoj tipologiji i dataciji. Obje amfore pripadaju istom tipu, koji je karakterističan po dugom cilindričnom truhu, s kraćom ili dužom cilindričnom nožicom, manjim ljevkastim grlom koje je prošireno prema truhu te zaobljenim ili ravnim obodom. Ručke su male i zaobljene i nerijetko kanelirane po sredini. Veličina ovog tipa amfore iznosi 110 cm.

N. Lamboglia ih datira u kasnorimski period¹⁸⁾, F. Benoit ih svrstava u svoju tipologiju pod br. 27, navodeći da su se amfore pronađene kod Saint Andre kod Agda upotrebljavale za sahranjivanje¹⁹⁾, dok ih B. Lloris datira od 250—370 g. n. e.²⁰⁾ M. Almagro također smatra da se ovaj tip upotrebljavao za sahranjivanje na nekropoli u Ampuriasu.²¹⁾ G. Purpura ih datira u III st. n. e., dok ih C. Panella datira u IV st. n. e.²²⁾ B. Liou opisujući amfore s brodoloma kod Drammonta, Saint-Raphaela i Saint-Tropeza, također ovu vrstu datira u III st. n. e.²³⁾ Isto tako i R. Pascual Gausch²⁴⁾ a J. P. Jancheray ih datira u drugu polovicu IV st. n. e.²⁵⁾ V. Dautova-Ruševljan, obrađujući tipologiju kvarnerskih amfora, ove amfore svrstava u tip VII svoje tipologije i datira ih u III—IV st. n. e.²⁶⁾ Prema Vrsalovićevoj klasifikaciji ove naše amfore bi odgovarale broju 32. To su takozvane rimske amfore sjevernoafričke provenijencije. Njih opet na osnovu tipoloških obilježja grupira u četiri tipa A, B, C, D, s posebnim varijantama za pojedine tipove.²⁷⁾ Naše amfore bi pripadale I varijanti tipa C.²⁸⁾ 1982. godine su pronađeni grobovi s istim tipom amfora u Teutinoj ulici u Splitu.²⁹⁾ Ovi novopronađeni grobovi pripadaju periodu kasne antike i prema analogiji ih okvirno možemo datirati u period od III—IV st. n. e.

- 1) Radovi na iskopu temelja za spomenute objekte započeli su bez prethodne suglasnosti Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu. Nakon otkrivanja arheoloških nalaza Zavod je obustavio radove, nakon čega je došlo do sporazuma između investitora (ZTP-invest, Zagreb) i izvođača («Konstruktor» — Split) s jedne i Zavoda za zaštitu spomenika kulture s druge strane, o potrebi istraživanja ovog prostora, koja bi pomogla u definiranju i određivanju karaktera arheoloških nalaza, o stanju njihove očuvanosti i adekvatno tome i njihove vrijednosti u širem arealu antičke Salone. Arheološka istraživanja i njihovi rezultati su trebali pomoći u određivanju definitivnog stava u pogledu izgradnje na ovoj lokaciji. Na žalost, istraživanja nisu mogla biti potpuna i sveobuhvatna s obzirom na već formirano radilište (barake za radnike, kranska staza, postava novih željezničkih tračnica itd.), te su se morala ograničiti samo na areal temelja za nove objekte.
- 2) Austrijski parlament je 1. travnja 1873. godine usvojio zakon o gradnji željezničke pruge Split—Knin, koji je sankcioniran 30. travnja iste godine te oglašen u službenim novinama R. G. BL. (Reich-Gesetz Blatt). Austrijska vlada je 1. svibnja 1874. iznijela novi zakonski prijedlog o gradnji pruge Siverić—Split, koji je sankcioniran 16. svibnja iste godine. Radovi su započeli u lipnju iste te godine. Dionica Šibenik—Siverić predana je provizorno na upotrebu 22. svibnja 1877. godine a do Splita 4. listopada 1877. godine.
O tome vidi: H. Kolb, *Željeznice u Dalmaciji*, Zbornik DIT-a, Split 1958., str. 256—257.
G. Novak, *Povijest Splita IV.*, Č. S., Split 1978., str. 2259—2260.
F. Sedmak, *Bagno romano presso la stazione ferroviaria a Salona (Stazione ponentale verso Knin) Scoperto nell'a 1876.*
Bull. dalm. XXIX, 1906, str. 46—48. Na tab. VI—VII donosi nacrt termi. Originalni nacrti se čuvaju u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu.
- 3) F. Bulić, *Ritrovamenti antichi risguardanti la topografia urbana dell'antica Salona*, *Bull. dalm. XXI*, 1898, str. 158.
- 4) F. Bulić, *Trovamenti antichi a Salona*, *Bull. dalm. XXXIII*, 1910, str. 135—136.
- 5) N. Laboglia, *La nave romana di Albenga*, *Riv. St. Lig.* 18/3—4 (1952), str. 159, sl. 19/16—18.
- 6) J. Cabre Aquilio, *Corpus vasorum Hispanorum—Ceramica de Azaila*, Madrid 1944, str. 97, T.60.
- 7) C. Vital Sola—R. Pascual Guasch, *El pecio de Palamos*, *Atti Cong. Sottomar.* III, str. 120.
- 8) J. Granier, *Trouvailles fortuites sur le littoral gardios* 1965, str. 259. sl. 7.
- 9) R. Pascual—Guasch, *Underwater archeology in Andalusia*, *Naut. Arch.* 1 (1973), str. 110, sl. 2/A i 3/C.
- 10) D. Vrsalović, *Arheološka istraživanja u podmorju istočnog Jadrana*, Prilog poznavanju trgovačkih plovnih putova i privrednih prilika na Jadranu u antici, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb 1979 (doktorska radnja) I dio, str. 367—369, II dio, Tab. 99, 1—3.
- 11) D. Vrsalović, op. cit. knj. I, str. 391—392., knj. II, T. 109, 2.
- 12) A. Zemer, *Storage jaus in Ancient sea trade*, publ. by the National Maritime Museum Foundation, Haifa, 1977, str. 46, T. 13/37.
- 13) F. Oreb — E. Marin, *Kasno-antičko groblje na Sućidru u Splitu*, VAHD, LXXIV, Split 1980, str. 58, T. XXIV.
- 14) *Bull. dalm. XXIII*, 1900, str. 17—18, *Bull. dalm. XXVIII*, 1905, str. 159—160, *Bull. dalm. XXXIII*, 1910, str. 140—141, *Bull. dalm. XXV*, 1902, str. 169.
- 15) M. Nikolanci, *Duo membra coniuncta*, VAHD, LX, 1958, str. 59—60.

- 16) Budući da su nalazi fragmentarni i u vrlo lošem stanju sačuvanosti, to se nije inzistiralo na njihovoj prezentaciji, već smo se zadovoljili njihovim registriranjem i dokumentiranjem. O svim radovima je izrađena iscrpna arhitektonska i foto-dokumentacija, koja je pohranjena u Zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu. U istom Zavodu su pohranjeni i arheološki predmeti (fragmenti amfora i drugog keramičkog posuđa, čavli, fragmenti fresaka, tegula sa žigom itd.). Arhitektonsku dokumentaciju na terenu kao i za ovaj članak je izradio N. Ivanišević a foto-dokumentaciju Z. Buljević iz Zavoda za zaštitu spomenika kulture. O nalazu je autor ovog članka izvijestio u dnevnoj štampi. Vidi: F. Oreb, Novi arheološki nalazi u Solinu, Antička vila, Slobodna Dalmacija, 3. X 1980.
- 17) Radove je izvodilo građevno-zanatsko poduzeće »Rad« iz Splita, koje je i objavilo Zavod za zaštitu spomenika kulture o nalazima i poslije omogućilo istraživanje. Arhitektonsku dokumentaciju nalaza na terenu i za ovaj članak je izradio N. Ivanišević a foto-dokumentaciju F. Oreb iz Zavoda za zaštitu spomenika kulture. Dokumentacija se čuva u spomenutom Zavodu, dok su amfore prenesene u Arheološki muzej u Splitu na pohranu.
- 18) N. Lamboglia, Sulla cronologia delle anfore romane di eta repubblicana, RSL, anno XXI/3—4, 1955, p. 140, sl. 18, 19.
- 19) F. Benoit, Typologie des amfores »Gallia« XIV, 1966, fig. 62.
- 20) M. B. Lloris, Las anforas romanas en España, Zaragoza 1970, str. 555, sl. 227, T. 240.
- 21) M. Almagro, Las necropolis de Ampurias, Barcelona 1955.
- 22) C. Panella, Annotazioni in margine alle stratigrafie delle terme ostiensi del Nuotatore, Recherches sur les amphores romaines, Rim 1972, str. 104, sl. 75.
- 23) B. Liou, Recherches archeologiques sour-marines, Gallia 33 (1975) str. 585, sl. 20, str. 598, sl. 35.
- 24) R. Pascual-Gausch, Underwater archeology in Andalusia, Naut. Arch 1 (1973), str. 113, sl. 9/F.
- 25) J. P. Jancheray, Wreck from Cape Dramont, Naut. Arch. 1 (1971), str. 5 i d., sl. 40/b.
- 26) V. Dautova-Ruševljan, Tipologija kvarnerskih amfora, Diadora, sv. 5. Zadar 1970, str. 166, sl. 2, 6.
- 27) D. Vrsalović, op. cit., knj. I, str. 341—404, knj. II, Tab. 105, 106 i 107.
- 28) D. Vrsalović, op. cit. knj. I, str. 383—384, knj. II, T. 105, 3—5 i T. 106, 1—3.
- 29) F. Oreb, Nalaz antičkih grobova u Teutinoj ulici u Splitu, Kulturna baština 14, Split 1983, str. 31—36.